

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ביצה

פרק ראשון

סוגיה יג: דיני מוקצה (3):
כיסוי דם חיה ודם כוי ביום טוב

נכתב בסייעתא דשמיא
על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ
ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

© כל הזכויות שמורות למחבר

מהדורה ראשונה ללא הגהה

סוגיה יג: דיני מוקצה (3): כיסוי דם חיה ודם כוי ביום טוב

***

רקע

סוגייתנו ממשיכה לדון בדין כיסוי הדם ביום טוב. רוב חידושי הסוגיה הם בדין מוקצה.

מקורות

א. גמ' ח. ח: "שאפר כירה מוכן הוא... נגזר דקירה אחת אטו שתי דקירות קמ"ל

ב. תוס' ד"ה אמר, ואמר

ג. רי"ף ד. ד: באלפס, "שאפר כירה מוכן הוא... בדקירה אחת מותר"

ר"ן ד"ה לא

רא"ש סי' י"ב

עבודת הקדש לרשב"א בית מועד שער שני פרק ב אות ו

מאירי ד"ה מי, כוי, שחט, ולענין

רמב"ם הל' שביתת יום טוב פ"ב הי"ח, פ"ג הל' א-ב

ד. שו"ע סי' תצח סע' יד-יט ומשנה ברורה [בעיקר: ס"ק עב, עד, עט-פ, פד, פ, צא, צה, קג-קה]

ספר עבודת הקדש לרשב"א, בית מועד שער ב פרק ב אות ו

השוחט חיה ועוף ביום טוב לא ישחוט לכתחלה אלא אם כן היה לו עפר מוכן מבעוד יום או אפר כירה שהוסק מערב יום טוב ואפילו אפר סתם שלא הכינו מותר שסתם אפר כירה מוכן הוא. [לא הכין עפר ואין לו אפר כירה] לא ישחוט לכתחלה ואף על פי שיש לו עפר למטה ויש לו דקר נעוץ מבעוד יום, שאין נעיצת הדקר עושה הכנה גמורה.

עבר ושחט ויש לו דקר נעוץ מבעוד יום בעפר תיחוח חופר בדקר ויכסה ואין אומרים ימתין עד לערב ויכסה. במה דברים אמורים בשוחט ביום טוב, שחט מערב יום טוב ולא כיסה אין מכסה אותו ביום טוב ואפילו באפר כירה ובעפר מוכן, וימתין עד מוצאי יום טוב ויכסה אם רשומו ניכר. היה לו עפר מוכן והוא לח הרבה אף על פי שלא נעשה כטיט אין מכסין בו שאין מכסין בעפר לח הרבה [עי' פסחים מז, ב].

אפר כירה שהוסק ביום טוב אין מכסין בו נולד הוא ואסור לטלטלו, במה דברים אמורים בשנצטנן ואינו ראוי לצלות בו ביצה קלה, היה עדין חם מכסין בו שעודנו ראוי למלאכתו שהרי ראוי לצלות בו ולפיכך מכסין בו שמכסין אפילו באפר חם. ויראה לי שאם שחט ואין לו אלא אפר כירה שהוסק ביום טוב שמותר לכסות בו משום מצות כיסוי, ולא עוד אלא אפילו יש לו דקר נעוץ ואפר כירה שהוסק ביום טוב מכסה באפר ואינו מכסה בדקר נעוץ.

הכניס עפר לגנתו ולחורבתו ועפר לכסות את גגו וסיד לסוד בו את ביתו, יראה לי שהן כדקר נעוץ ואין סומכין עליהן לשחוט לכתחלה ואם עבר ושחט מכסין בהם. מכניס אדם מלוא קופתו עפר ועושה בו כל צרכו וסומך עליו לשחוט אף לכתחלה, במה דברים אמורים בשייחד לו קרן זוית שאם לא כן הרי הוא בטל במיעוטו לגבי הקרקע [שם שו"ע שם ס"ז סי"ז שעה"צ קן]:

אין שוחטין את הכוי ביום טוב שספק חיה וספק בהמה הוא ולפיכך צריך כסוי מן הספק, ואי אפשר ביום טוב לפי שאין מטלטלין עפר ואפר שלא לצורך לפי שאינו מן המוכן שאפילו אפר כירה ועפר

מוכן אינן מוכנים לספק אלא לודאי, ולא עוד אלא אפילו הכינו לכסות בו צואת התינוקות שהיא ספק אין מכסין בו הכוי משום גזירת התרת חלבו, [ואם שחט כיצד] יעשה ממתין עד הערב ויכסה. (ח, ב) נתערב דמו עם דם בהמה או דם בהמה בדם חיה ועוף אם יכול לכסות [הכל] בדקירה אחת יכסה ואין גוזרין דקירה אחת משום שתי דקירות, ואם לאו לא יכסה שהרי נמצא טורח ומטלטל מחמת דם הכוי ודם הבהמה.

מ א י ר י ד"ה מ י, כ ו י, ש ח ט, ו ל ע נ ין

מי שהכין עפר מערב יו"ט אם הכינו בסתם לכל מה שצריך לו מוכן הוא לכל דבר הכינו לספק כגון שמא יטנף הבית ויכסה מקום הטינוף הרי הוא מוכן לודאי כגון לכסות בו דם צפור וכן אם הכינו לודאי כגון לכסות בו דם צפור מוכן הוא אף לספק כגון לכסות בו צואה או כל טינוף שיארע בבית שכל שהוכן מכל מקום הן בסתם הן לאיזה דבר בפרט מוכן הוא מכל וכל שכשהעלו במסקנת הסוגיא טעם איסור כסוי בכוי מפני התרת חלבו כמו שנבאר בסמוך כבר נדחו כל התירוצין שהוזכרו בסוגיא ויש חולקין לומר שכל שהוכן לודאי לא הוכן לספק ואין הדברים נראים שאם כן אף בשהוכן לספק זה היאך מועיל לספק אחר.

כוי שהוא ספק חיה ספק בהמה אין שוחטין אותו ביו"ט ואם שחטו אין מכסין את דמו אפילו היה לו עפר מוכן או אפר כירה שהרואה שהוא טורח לכסות ביו"ט יחשוב עליו בודאי שהוא חיה ויבא להתיר חלבו ומ"מ לערב אם רשמו ניכר יכסה ויש מתירין בעפר מוכן ולא אסרו אלא בדקר נעוץ ואין הדברים נראין.

שחט חיה ובהמה ונתערב דמן אין מכסין אותו בהיתר דקר נעוץ אא"כ יכול לכסות הכל בדקירה אחת שלא טרח בשביל הבהמה האם יכול לכסות הכל בדקירה אחת יכסה ומ"מ בעפר מוכן או באפר כירה יכול לכסות הכל כך נראה לי אלא שרוב המחברים פסקו שאף בעפר מוכן אסור. ולענין אפר כירה שביארנו שאם הוסק ביו"ט אינו מוכן יש שואלין מי שאמר מערב יו"ט אפר הנעשה מעצים אלו למחר יהא מוכן לכל צרכי מעכשו אם מועיל בכך ולדעתי אינו מועיל שאין הכנה במה שאינו כמו שביארנו למעלה.

הסבר הסוגיה

אפר כירה מוכן הוא.

[משנה ב.]

המשנה אומרת שאפר כירה מוכן, ויכול לכתחילה לקיים בו מצות כיסוי הדם. הגמ' [ח.] אומרת שאפר כירה מוכן רק כשהוסק בערב יום טוב, אבל אם הוסק ביום טוב, הוא מוקצה ואין מכסים בו. מסביר הר"ן [ד. ד"ה לא] שאפר כירה שהוסק ביום טוב מוקצה אליבא דרבי יהודה, וביום טוב פוסקים כרבי יהודה. תוס' [ד"ה אמר] פוסק כרבי שמעון אף ביום טוב, ולכן מפרש שאפר כירה שהוסק ביום טוב נולד גמור, ואף רבי שמעון מודה שהוא מוקצה. הגמ' [ה.] אומרת שאם אפר הכירה שהוסק ביום טוב ראוי לצלות בו ביצה, ניתן לכסות בו את הדם. כיוון שהוא ראוי לתשמישו המקורי שהוכן בערב יום טוב, אינו מוגדר כנולד וראוי להשתמש בו לכל דבר¹.

¹ הסבר זה משמע מהרמב"ם [פ"ב הי"ח], מרש"י [ד"ה מותר] משמע שהוא מפרש בדרך אחרת.

הרשב"א [ספר בית מועד שער ב פרק ב אות ו] מחדש, שאין שוחטים לכתחילה כשיש לו אפר כירה שהוסק ביום טוב, אבל אם שחט ואין לו אלא אפר כירה שהוסק ביום טוב, מכסים בו. מוסיף הרשב"א, שעדיף לכסות באפר כירה שהוסק ביום טוב מלכסות בעפר שנעוץ בו דקר. נראה להסביר שהרשב"א לשיטתו [לעיל [סוגיה יב](#) עמ' 5-6], שיש במוקצה שני דינים: א. אסור להשתמש בדבר שנדחה משימוש של יום טוב. ב. חייבים להכין את כל צורכי יום טוב מערב יום טוב. אפר כירה שהוסק ביום טוב אינו מוכן לצורך יום טוב, אבל גם אינו נדחה משימוש ביום טוב, ולכן מותר להשתמש בו לצורך מצוה, ואסור להשתמש בו לצורכי אכילה².

חידושו של הרשב"א מובא בתוס' [ד"ה אמר] וברא"ש [סי' י] בשם הירושלמי. ניתן להבין שהירושלמי חולק על הבבלי, והוא מתיר מוקצה גמור לשם מצות כיסוי הדם. הרא"ש מפרש שגם הבבלי מתיר מוקצה גמור לשם מצות כיסוי הדם, והצורך בדקר נעוץ הוא מפני שיש שם גם איסור חפירת גומא, ואיסור מוקצה ואיסור חפירת גומא אינם נדחים מפני מצות כיסוי הדם, אבל איסור אחד בלבד נדחה מפני מצות כיסוי הדם.

תוס' [ד"ה אמר] מקשה על מנהגם להסיר אפר שהוסק ביום טוב כדי לאפות בתנור פשטידה, והרי האפר מוקצה ואסור בטלטול. מחדש ר"י, שאוכל נפש ושמחת יום טוב מתירים לטלטל מוקצה. חידושו של ר"י מבוסס על כך שיסוד דין מוקצה הוא איסור שימוש בדבר שלא הוכן לצורך יום טוב, ואיסור טלטול הוא רק גזרה משנית. את דין מוקצה לא ניתן להתיר מפני אוכל נפש, שיסוד הדין הוא להכין מיום חול את צורכי המועד, אבל את הגזרה המשנית של טלטול, ניתן להתיר לצורך אוכל נפש ושמחת יום טוב. ר"י אינו בודד בשיטה זו, וגם הרמב"ם [פ"א הי"ז] סובר כמוהו: "כל שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביום טוב אלא לצורך אכילה וכיוצא בה"³.

ואמר רב יהודה מכניס אדם מלא קופתו עפר ועושה בה כל צרכו. [גמ' ח.]

הראשונים מקשים מה מחדש רב יהודה, והרי מפורש בברייתא: "הכניס עפר לגנתו ולחורבתו מותר לכסות בו". תוס' [ד"ה ואמר] בהסברו הראשון מתרץ, שרב יהודה חידש שלמרות שהכניס כמות קטנה, מלא קופתו בלבד, העפר אינו בטל לקרקע ומותר להשתמש בו לכל צרכיו. לפי הסבר התוס', הברייתא ורב יהודה אומרים את אותו הדין, רב יהודה מוסיף שאף כמות קטנה אינה בטלה. הרשב"א [ספר בית מועד שער ב פרק ב אות ו] מפרש שהברייתא ורב יהודה אומרים שני דינים שונים: הברייתא אומרת שדין עפר שהוכנס לגנתו ולחורבתו כדין דקר נעוץ, ורק בדיעבד אם כבר שחט, מותר לקיים בהם מצות כיסוי הדם. רב יהודה אומר שאדם שהכניס מלא קופתו עפר לצורך תשמישו, מותר להשתמש בהם לכל דבר, ואף לשחוט ולכסות לכתחילה.

² הרשב"א מעדיף אפר כירה שהוסק ביום טוב מעפר שנעוץ בו דקר, כיוון ששם עוברים גם על איסור דרבנן של חפירה.

³ עיין מגן אברהם סי' תרט סקט"ו.

חידושו של הרשב"א נובע מתפיסתו בדין מוקצה. רב יהודה עוסק בעפר שהוכן לצורך יום טוב, ולכן מותר לעשות בו כל צרכיו. הברייתא עוסקת בעפר שהוכנס לצורך גינתו ולצורך חורבתו, ולא הוכן ליום טוב, אבל כיוון שהוכן לשימוש, העפר אינו נדחה, ומותר לקיים בו מצות כיסוי הדם.

כוי אין שוחטין אותו ביום טוב ואם שחטו אין מכסין את דמו. [ברייתא ח.]

הברייתא אומרת שאין מכסים דם כוי ביום טוב אף כשיש לו עפר מוכן, ולכן אסור לשוחטו לכתחילה. הגמ' מביאה שני הסברים מדוע אין מכסים דם כוי ביום טוב:

א. רבא: מוכן לודאי אינו מוכן לספק, ולכן אסור לכסות דם כוי בעפר שהוכן לכל צרכיו.
 ב. רמי בריה דרב ייבא: גזרה שמא יאמרו שכוי חיה גמורה, ויתירו חלבו באכילה.
 בין שני ההסברים הללו נפקא מינה למעשה, לפי הסברו של רבא מותר לשחוט כוי ולכסות דמו כשהכין מערב יום טוב דם לכיסוי כוי, לפי הסברו של רמי בריה דרב ייבא, אסור בכל מקרה לשחוט כוי ביום טוב, ואסור בכל מקרה לכסות את דמו ביום טוב.
 הסברו של רבא, שמוכן לודאי אינו מוכן לספק, מעלה שאלה עקרונית, האם צריכים הכנה ספיציפית לכל דבר ודבר, או שמספיק הכנה כללית לצורך יום טוב. לכאורה ניתן להבין, שמספיק להכין לצורך שימוש ביום טוב, וביום טוב מותר לעשות בדבר המוכן כל צרכיו, בין צורכי ודאי ובין צורכי ספק. רבא מחדש שכפי שמוכן לאדם אינו מוכן לכלבים, כיוון שלא היתה הכנה מיוחדת לצורכי כלבים, כך מוכן לודאי אינו מהוה הכנה לספק⁴.
 נהרבלאי חולקים על רבא וסוברים ש"אפילו הכניס עפר לכסות בו דם צפור מותר לכסות בו צואה". את שיטתם ניתן להבין באחת משתי דרכים:

א. הם חולקים על רבא מכל וכל, ולדעתם מוכן לודאי מוכן לספק.
 ב. הם מקבלים את העיקרון שמוכן לודאי אינו מוכן לספק, אבל לדעתם צואה אינה ספק אלא קרוב לודאי, ודינה כודאי [כך מפורש ברש"י ד"ה מותר לכסות בו צואה].
 כנראה שהראשונים נחלקו בשתי הדרכים הללו. הרי"ף והרמב"ם משמיטים את הדין שמוכן לודאי אינו מוכן לספק, והשמטה זו מעידה שאינם פוסקים את שיטת רבא להלכה⁵.
 הרשב"א [בית מועד שער ב פרק ב] פוסק את דברי רבא להלכה, ואוסר שחיטת כוי ביום טוב גם מפני שמוכן לודאי אינו מוכן לספק, וגם מפני גזרת חלבו.

⁴ חשוב לציין שגם לרבא ההכנה אינה ספיציפית אלא קטגורית. אין צריך להכין בפירוש לצורך כוי ובפירוש לצורך צואה, אלא מספיק להכין לקטגוריה של ספק. הבנה זו בדברי רבא מוכחת מ"סתמים דרבא הוא דאמר כוי הרי הוא כצואה", ואכמ"ל.

⁵ המאירי (ד"ה מי) אומר כך בפירוש לא מפני שיטתו של נהרבלאי, אלא מפני שההסבר שלא שוחטים מפני גזרת חלבו, דוחה את ההסבר הקודם.

רבי זירא [ח:] מביא ברייתא האומרת: "לא כוי בלבד אמרו אלא אפילו שחט בהמה חיה ועוף ונתערכו דמן זה בזה אסור לכסותו ביום טוב". מסביר רש"י שאין לכסותם ביום טוב מפני שהוא טורח גם בכיסוי דם בהמה. חכמים התירו טרחה לצורך מצוה, ולא התירו לטרוח לצורך כיסוי דם בהמה. לפי הסברו של רש"י דברי רבי זירא מהוים הסבר שלישי לברייתא של כוי. אסור לכסות דם כוי מפני הספק שאולי טורח שלא במקום מצוה⁶.

סיכום

בסוגיה זו נתחדשו ההלכות הבאות בדין מוקצה:

- א. אפר כירה שהוסק ביום טוב מוקצה לכולי עלמא. הפוסקים כרבי יהודה ביום טוב סוברים שהוא מוקצה מכיוון שהלכה כרבי יהודה ביום טוב. הפוסקים כרבי שמעון סוברים שאפר כירה נולד גמור, ואף רבי שמעון מודה בו.
- ב. מעיקר הדין מוקצה אסור בשימוש ואסור בטלטול. במקום אוכל נפש ושמחת יום טוב, אין להתירו בשימוש אבל ניתן להתירו בטלטול [ר"י, רמב"ם].
- ג. הראשונים נחלקו האם להלכה מוכן לודאי מוכן לספק, מהרי"ף ומהרמב"ם משמע שמוכן לודאי מוכן לספק, ומהרשב"א משמע שמוכן לודאי אינו מוכן לספק.
- ד. הירושלמי סובר שמצוה מהתורה [כיסוי הדם] דוחה דין מוקצה. התוס' והרא"ש סוברים שהבבלי מודה לדין זה, וצריך דקר נעוץ מפני שאם יש שני איסורי דרבנן [מוקצה וחפירה] מצות כיסוי הדם נדחת מפניהם. הרשב"א חולק ולדעתו מצוה מהתורה אינה דוחה מוקצה גמור.
- ה. הרשב"א סובר שאסור להשתמש ביום טוב בדבר שיש לו "מקצת הכנה", אבל מותר לקיים בו מצוה מתורה, ולכן:
  1. מותר לכסות הדם בעפר שנעוץ בו דקר.
  2. מותר לכסות הדם באפר שהוסק ביום טוב [ועדיף לכסות בו מלכסות בעפר שנעוץ בו דקר].
  3. מותר לכסות הדם בעפר שהוכנס לצורך גינתו וחורבתו.

הלכה

השו"ע [סי' תצח סעי' יד-טו] פוסק שמותר לשחוט לכתחילה רק כשיש לו עפר מוכן מבעוד יום. אם שחט ואין לו עפר מוכן, מותר לו לכסות בעפר מוקצה, אבל אסור לו לכסות כשעובר בכיסוי על שני איסורים מדרבנן, גם איסור מוקצה וגם איסור חפירה. לפיכך מותר לכסות באפר שהוסק ביום טוב, ואסור לכסות בעפר תיחוח שאין דקר נעוץ בו. אם יכול לכסות גם באפר כירה שהוסק ביום טוב, וגם בעפר תיחוח שדקר נעוץ בו, הרמ"א פוסק שיכסה בעפר תיחוח, מכיוון שאיסור חפירה דרבנן קל מאיסור מוקצה, והב"ח והמגן אברהם [מובאים במשנה ברורה סק"פ] פוסקים שיכסה באפר כירה, שטלטול בעלמא קל יותר מעשיית גומא בידיים.

⁶ עיין מאירי [ד"ה שחט] וטור [סי' תצח] החולקים על הסברו של רש"י.

השו"ע [סע' טז-יז] פוסק שהמכניס עפר לצורך גינתו מוגדר כמוכן רק כשהכניס הרבה עפר, אם הכניסו לביתו לצורך תשמישו וייחד לו קרן זוית, הוא מוכן אפילו כשהכניס מעט עפר. המשנה ברורה [סקפ"ד] פוסק שלכתחילה יש להחמיר כשיטת הרשב"א, שאם הכניס לצורך גינתו מותר להשתמש בעפר לצורך מצוה בלבד.

המגן אברהם [סקל"ג, מובא במשנ"ב סקפ"ז] פוסק שאם הכניס עפר לכסות בו דם צפור אסור לכסות בו צואה, והוא נשאר בצ"ע מדוע הפוסקים לא הביאו דין זה. התשובה המתבקשת לשאלתו שהפוסקים נגררו אחרי הרי"ף והרמב"ם שפסקו שמוכן לודאי מוכן לספק [עיין שעה"צ אות קט].